

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Band: 92 (1979)

Artikel: Ina nova bibliografia retoromontscha
Autor: Gartmann, Ines / Berther, Norbert
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-233479>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 07.10.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Ina nova bibliografia retoromontscha

Da Ines Gartmann e Norbert Berther

Tgei ei ina bibliografia?

L'expressiun «bibliografia» ei semidada diversas gadas el decuors dils tschentaners. Ozildi vegn il plaid «bibliografia» duvraus mo pli el senn da «register da materias».

Ins differenziescha divers geners da bibliografias: independentas ni zuppadas (tenor lur moda da cumparer), retrospectivas, serradas giu, currentas ni periodicas (tenor il temps ch'ella cumpeggia), naziunalas, bibliografias professiunalas ni da commerci (tenor eventualas restricziuns tematicas), bibliografias puras, criticas, recensentas, analiticas, discutontas (räsonierende) e referentas (tenor la moda co las publicaziuns registradas vegnan tractadas).

Tgei vul la bibliografia?

Tut tenor siu gener vul la bibliografia rispunder a differentas damondas sco p. ex.:

- En tgei bibliotecas ein certs cudischs ch'ins duvrass avon maun?
- Tgei artechels ein vegni screts sur da tal e tal eveniment?
- Tgei translaziuns existan dad in cudisch?
- Tgei litteratura stat a disposiziun al lectur che tscherca litteratura sur dad in tema special?
- Tgi ha scret in necrolog d'ina certa persuna enconuschenta eav.

Sper las bibliografias naziunalas (p. ex. British National Bibliography, Bibliographie de la France, Deutsche Bibliographie (BRD), Deutsches Bücherverzeichnis, Cumulative Book Index) dat ei numerusas bibliografias specialas ch'il bibliotecari en ina biblioteca pli gronda drova mintga-

ton: Index translationum, Land und Leute in deutscher Erzählung, Répertoire bibliographique des traductions et adaptations françaises du théâtre, Allg. Lexikon der bildenden Künste, Deutsches Anonymen-Lexikon eav.

Bibliografias enconuschentas dalla Svizra ein p.ex.: Das Schweizer Buch (bibl. naziunala), Bibliographia scientiae naturalis Helvetica, Schweiz. Hochschulschriftenverzeichnis, Bibliographie der Schweizer Presse, Bibliographie der schweiz. Landeskunde, Historisch-biographisches Lexikon, Bibliographie der Schweizer Geschichte, Bibliografia medica Helvetica, Schweiz. Rechtsbibliographie eav.

La Bibliografia Retoromontscha

Sin iniziativa dalla Lìgia Romontscha ein dus toms dalla Bibliografia Retoromontscha (BR) vegni publicai. Tom 1 cumpeggia las publicaziuns naven dall'entschatta entochen 1930 e tom 2 quellas da 1931 entochen 1952. Per tom 1 han collaborau dr. Friedrich Pieth, bibliotecari cantunal, per las lavurs preparatoricas, plinavon dr. Guglielm Gadola, dr. Leonhard Cafilisch, Verena Buchmann e dr. Andrea Schorta. Il tom 2 ei vegnius fatgs sco lavur da diplom da Margrit Keller sut la survigilanza da Tista Murk.

Pertgei ina nova bibliografia?

Suenter che 2 toms dalla BR eran avon maun, vess ins pudiu tertgar ch'ei fussi stau logic da cuntinuar cun quella retscha fagend in tierz tom che cumpeggia la litteratura naven da 1953 ensi. Pertgei han ils responsabels denton decidiu da refar la bibliografia da funs ensi? Ils motivs principals ein ils suandonts: La bibliografia vedra ei nuncumpletta era pertuccont litteratura veglia. Adina puspei ein novs cudischs vegni alla glisch. In bien exempel munta il «Curt mossament» da Calvenzan¹ ch'era bein enconuschents ella litteratura, mo ch'era denton negliu avon maun. Avon zacons onns han ins anflau el ella Biblioteca Nazionale Braidense da Mi-

¹ Calvenzan, G. A., Curt mossament et introuidament de quellas causas, las qualas scadin fideuel christian è culpant da saver..., Milaun 1611. –

laun.² In ulteriur motiv per ina nova bibliografia ei il fatg che la scruta-ziun ha eruiu differents auturs da cudischs entochen ussa anonims.³ Era ulteriuras indicaziuns bibliograficas sco translatur, liug e num da stampa, onn da publicaziun eav. han saviu vegnir scuvretgs. – Ils erudits han per part era anflau ora, tgei model ils translatur hn duvrau per vertir lur ovras. Aschia ha M.H.J. Fermin⁴ saviu eruir che Bifrun hagi applicau per sia translaziun dil Niev Testament la versiun da Erasmus von Rotterdam.⁵ Talas indicaziuns ein p.ex. da gronda valeta per ils redactors dil Dicziunari Romontsch Grischun. – Displascheivlamein ein ils dus toms dalla BR buca vegni elavurai precis tenor ils medems principis e las medemas reglas, aschia ch'ina unitad manca.

Igl elavurar ina bibliografia pretenda gronda exactadad. La BR 1 & 2 ei ina buna prestaziun, cuntegn denton tuttina aunc sbagls che ston vegnir eliminai ella nova bibliografia.

Cumissiun Bibliografia Retoromontscha

Igl εμπrem stausch per ina nova bibliografia ha sur Giusep Pelican dau. Sin fundament da sia iniziativa convochescha il secretari dalla Ligia Romontscha, Hendri Spescha, ils 21 da mars 1974 ina radunonza, dalla quala ils sequents signurs fan part: dr. Jachen Curdin Arquint, Norbert Berther, dr. Alexi Decurtins, sur Giusep Pelican, vicari general, dr. Andrea Schorta e prof. Isidor Winzap. Suentar ver dilucidau l'impurtonza scientifica e pratica d'ina bibliografia romontscha, decidan els il suandont: Realisar ina lavur da furs ensi, damai ch'ils toms existents tschaffan mo per part la prestaziun litterara che nus enconuschein oz e damai che las indicaziuns ein savens nunexactas ed inconsequentas.⁶ La cataloghisa-

² Decurtins, A., Contributo italiano alla letteratura romancia, Udine 1973, estr. da «Ce fastu?», A. 48–49, p. 81.

³ In bien exempel leutier ei la «Mira da bein morir» dalla quala igl autur era buca enconuschents (BR 1, 1844). Iso Müller ha saviu eruir ch'il pader benedictin da Mustér, Carl Decurtins, seigi igl autur. – I. Müller, Zur surselvischen Barockliteratur im Lugnez und in der Cadi 1670–1720, Chur 1951, SA. aus dem Jahresbericht der Hist.-Antiq. Gesellschaft von Graubünden, S. 14.

⁴ Fermin, M. H. J., Le vocabulaire de Bifrun dans sa traduction des quatre évangiles, Amsterdam 1954, p. 139–146.

⁵ Novum Instrumentum, Basel 1516. –

⁶ Aschia vegnan ils nums dils paders caputschins cataloghisai nunconsequentamein: per part tenor il prenum, per part tenor il liug da derivonza. Exempel: *Giovanni* da Rieti, *Giuli* de Bergen, denton *Sale*, Flaminio da, *Salo*, Zacharias da. La nova bibliografia vegn adina a duvrar il prenum sco cavazzin.

ziun duei Norbert Berther surrender. Ina cumissiun speciala duei s'occupar dalla concepziun e formular ils criteris fundamentals dalla lavur. Dalla cumissiun Bibliografia Retoromontscha fan part:

- dr. Jachen Curdin Arquint (representant dalla Ligia romontscha), president
- Pader Vigeli Berther (representant dalla Biblioteca romontscha dalla Claustra da Mustér)⁷
- Norbert Berther (representant dalla Biblioteca cantunala)
- sur Giusep Pelican (representant dalla Biblioteca romontscha digl Uestgiu da Cuera)
- dr. Gieri Ragaz (representant dalla Sutselva)
- Hendri Spescha (representant dalla Ligia Romontscha), secretari⁸
- Rico Vital (representant dalla Chesa Planta Samedan)⁹
- prof. Isidor Winzap (interessaus per damondas da biblioteca e bibliografia), vicepresidente

Ella emprema sessiun dils 8 da matg 1974 decida la cumissiun da statur ils criteris per la cataloghisaziun. En collaboraziun cun ils bibliotecaris Pader Vigeli Berther, sur Giusep Pelican e Rico Vital prepara Norbert Berther in sboz che la cumissiun accepta ils 12 da mars 1975.

Tgei cumpeglia la nova Bibliografia Retoromontscha?

En principi vegnan las reglas dalla BR 1 e 2 surpridas.¹⁰ La BR cumpeglia tut las scartiras stampadas e multiplicadas da lungatg romontsch naven da 1552 entochen sil di dad oz.^{10a} Sper ils cudischs e las brochuras

⁷ Deplorablamein ha negin successur remplazzau Pader Vigeli Berther, morts ils 30 da december 1977. Igl ei da sperar fetg che la Claustra da Mustér engaschi ina persuna competente per che la cuntinuitad da quella impurtonta biblioteca seigi garantida.

⁸ Dapi igl emprem da december 1976 fa Ines Gartmann part dalla cumissiun enstagl da Hendri Spescha.

⁹ Igl atun 1978 abdichescha Rico Vital sco bibliotecari dalla Chesa Planta Samedan ed el medem mument era sco commember dalla cumissiun dalla BR. En siu stagl ei Ines Gartmann vegnida eligida.

¹⁰ Mira: Bibliografia retoromontscha, Cuera 1938, p. XI–XV e Bibliografia retoromontscha 2, Cuera 1952, p. IX–XI.

^{10a} La BR cumpeglia mo las scartiras romontschas cumparidas independentamein sco p. ex. «Verduras dalla notg» da L. Hendry. Ils singuls artechels da periodicas (calenders, gasettas etc.) risguarda ella buca. Gliez fa la bibliografia edida dacuort dil Dicziunari Romontsch Grischun: «Studis romontschs 1950–1977. Bibliographisches Handbuch zur bündnerromanischen Sprache und Literatur, zur rätsch-bündnerischen Geschichte, Heimatkunde und Volkskultur mit Ausblicken auf benachbarte

cumpren ella era las scartiras dallas vischnaucas e dils cumins sco era dil cantun (constituziuns, reglaments etc.), statutas dad uniuns, gasettas, periodicas eav.

Ils separats vuleva la cumissiun buca recepir alla entschatta, damai che quels muntan buca litteratura originala. Els scufflentan si la BR e dattan in fauls maletg dalla litteratura romontscha. Ins ha lu denton concludiu ch'ils separats hagian tuttina ina certa valeta, specialmein pratica e perquei duein els vegnir recepi ella BR, denton en in tom separau. En in tom separau duei era la litteratura da musica vegnir recepida.¹¹ Secapescha che buca tut il scartiram sa vegnir recepius. Aschia crodan p.ex. naven: programs, reclamas, formulars, invitaziuns, gliestas da tractandas, hartas da morts e da sogns eav.

Pertuccont las reglas da cataloghisaziun ha ei dau duas impurtontas midadas: Tier translaziuns daventa igl autur original cavazzin¹² e buca pli il translatur sco tochen dacheu. Ella BR 1 e 2 ei il translatur cavazzin, damai ch'ins ei staus dalla idea che per la litteratura romontscha seigi il translatur romontsch da pli gronda impurtonza ch'il scribent original. Per la nova bibliografia han ins denton midau quella regla che corrispunda buca allas reglas naziunalas ed internaziunalas da cataloghisaziun. Denton per la litteratura veglia han ins stuiu far certs cumpromiss, damai che differentas ovras ein leu pli enconuschentas sut il num dil translatur che digl autur.¹³ – La secunda midada da cataloghisaziun pertucca il cavazzin tier cudischs senz'autur. Tenor BR 1 e 2 daventava igl εμπrem substantiv el nominativ dil tetel cavazzin, ella nova BR igl εμπrem plaid dil tetel excepriu igl artechel.¹⁴ Ei mass memia lunsch dad entrar en ulteriurs detagls. Ei seigi aunc allegau ch'era la BR nova cuntegn in register da materias ed in register cronologic dils cudischs.

Gebiete». Bearb. v. Alexi Decurtins, Hans Stricker, Felix Giger, 2 toms. Cuera 1977–1978. – Quella bibliografia cumpeggia buca mo litteratura romontscha, mobein era tudestga e d'alters lungatgs, aschilunsch ch'ella pertucca il lungatg romontsch, la historia e cultura grischuna.

¹¹ Sut quei gener van texts cun notas. Damai ch'ei setracta cheu da specificar exactamein il gener dalla musica (Chor viril, mischedau etc.) vegn in specialist a far quella lavur.

¹² Sut cavazzin capeschan ins quei plaid che stat all'enschatta dalla cataloghisaziun. Quel decida sur dalla successiun alfabetica en in catalog ni en ina biblioteca. El vegn il bia suttastrihaus ni ch'el ei screts grass ni cursiv. Exempel: *Lozza*, Alexander. Igl det da Dia. Prosa e poesia. Per sursilvan dad Alexi Decurtins.

¹³ In exempel ei il catechissem da Johann Pontisella, transl. da Daniel Bonifaci. Cura ch'ei setracta da quei cudischet, tschontschan ins adina da Bonifaci e buca da Pontisella. Perquei vegn el era cataloghisaus sut Bonifaci.

¹⁴ Exempel: *Niev* tschentament dalla tratga da biestga... e buca pli: *Tschentament*, Niev t'..

Co funcziunescha la lavur?

Naven dalla entschatta uost 1975 ha Norbert Berther, emploiau dalla Biblioteca cantunala, survegniu la lubientscha dil departement d'educaziun da luvrar treis uras per di per la BR. Igl emprem ha ei giu num da seprofundar ella litteratura secundara dil romontsch per eruir auturs e translatur entochen oz buca enconuschents, fontaunas litteraras ed ulteriuras indicaziuns bibliograficas. Entras quella lectura eis ei stau pusseivel dad eruir differentas caussas. Ordvart buns survetschs han las dissertaziuns da Gion Deplazes¹⁵ e Guglielm Gadola¹⁶ prestau, sco era las lavurs dad Iso Müller¹⁷ ed Andrea Mohr.¹⁸ Beinvegnidas ein era las notizias screttas a maun da Peider Linsel en in exemplar dalla BR 1 che sesanfla ella Biblioteca cantunala.

Suenter quella lavur preparatorica e suenter ver eruiu per mintga cudisch dalla BR 1 e 2 ils cavazzins per il register da materias ha la cataloghizaziun sco tala saviu vegnir entschatta. Norbert Berther cataloghisescha igl emprem la collecziun romontscha dalla Biblioteca cantunala indicond mintgamai la signatura¹⁹ da quella instituziun. Cura che quella lavur ei finida va el en ulteriuras bibliotecas publicas e privatas dil Grischun, dalla Svizra e schizun digl exteriur per cataloghisar la litteratura romontscha che manca ella Biblioteca cantunala. La cumissiun dalla BR ha mess ensemien ina gliesta da ver 100 bibliotecas che stuessen vegnir repassadas pertuccont litteratura romontscha. El Grischun ein las bibliotecas dalla Claustra da Mustér, Chesa Planta Samedan, digl Uestgiu da Cuera e dil Dicziunari romontsch las pli impurtontas sper la Biblioteca cantunala. Dallyas bibliotecas en Svizra possedan la Biblioteca centrala da Turitg e la Biblioteca naziunala da Berna in tschec diember cudischs romontschs. La biblioteca digl exteriur la pli impurtonta pertuccont litteratura romon-

¹⁵ Deplazes, G., *Geschichte der sprachlichen Schulbücher im romanischen Schulgebiet*, Luzern 1949. –

¹⁶ Gadola, G., *Geschichte der rätoromanischen Literatur des 17. Jahrhunderts*. Mit bes. Berücks. der Reformation und Gegenreformation und ihrer Quellen, Zürich o. J. (Xerogr. Nachdr. des Manuskriptes.)

¹⁷ Mira nota 3.

¹⁸ Mohr, A., *Survista della litteratura ladina*, Coira 1902, *Annalas* 16, p. 13–152.

¹⁹ Sut signatura capeschans ins l'indicaziun sil cudisch che di nua ch'il cudisch sesanfla ella biblioteca. Il bia setracta ei da lettras e cefras. Ab 552 ei p.ex. la signatura per la Crestomazia da Caspar Decurtins.

tscha sesanfla a Berlin (Preussische Staatsbibliothek Berlin). Ella cuntegn ils cudischs romontschs che prof. Eduard Böhmer²⁰ ha a sias uras rimnau.

Per evitar ton sco pusseivel sbagls vegn Ines Gartmann mintga jamna ella Biblioteca cantunala per curreger las cartas culla cataloghisaziun dils cudischs. Plinavon tarmetta Norbert Berther ina copia allas bibliotecas romontschas dalla Claustra da Mustér, dalla Chesa Planta Samedan e digl Uestgiu da Cuera. Leu san ils bibliotecaris curreger ni amplificar ellas per cass che lur cudischs sedifferenzieschan da quels dalla Biblioteca cantunala.

La registraziun dils cudischs romontschs dalla Biblioteca cantunala va alla fin el decuors da 1979. Silsuenter sa la cataloghisaziun dalla litteratura dallas ulteriuras bibliotecas vegnir entschatta. Ins quenta da saver publicar la nova BR 1985, igl onn che il romontsch festivescha il giubileum da 2000 onns.

La collaboraziun ei beinvegnida

La BR vul cumpigliar ton sco pusseivel tut la litteratura romontscha. La cumissiun ed il cataloghisader sesprovan da satisfar a quella mira. Els ein denton avisai alla collaboraziun dad auters gidonters. Era ils lecturs dallas Annalas ein envidai da far part da quella interpresa. Per cass ch'els possedan litteratura ch'ei buca indicada ella BR 1 e 2 ein els supplicai da dar part quei a Norbert Berther, Biblioteca cantunala, Cuera. Specialmein scartiras che cumparan buca el commerci da cudischs sco statutas e cronicas d'uniuns, constituziuns e leschas da vischnaunca, musicalias ein en prighel da buca vegnir registradas.

La BR registrescha la litteratura dalla entschatta (1552) entochen al di dad oz. Ella ei il fundament per studis litterars e linguistics, porscha indicaziuns concernent la historia dallas stampas e las biografias dils scribents ed ei d'avantatg era per il laic ed il praticher. Igl ei perquei da sperar che quella ovra reusseschi aschi bein sco pusseivel!

²⁰ Eduard Böhmer (1827–1906) ei staus professor da teologia e romanistica a Halle ed a Strassburg. Sco romanist eis el s'occupaus specialmein dalla historia dalla litteratura taliana e dil romontsch. El ha era rimnau passiadamein numerus cudischs romontschs, dils quals el ha ediu 2 catalogs.

